

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL
Bu Yollar Uzar

İletişim Yayınları 3292 • Çağdaş Türkçe Edebiyat 586

ISBN-13: 978-975-05-3495-9

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Emre Bayın

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Celal Galip

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

Bu Yollar Uzar

YAYINA HAZIRLAYAN
VE ÖNSÖZ
Behçet Çelik

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL 29 Mart 1883'te Çorlu'da doğdu. Mülkiye Mektebi'nin ikinci sınıfına kadar okumasına rağmen düzenli ve sürekli bir okul hayatı olmadı. 1906'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye oldu. Başlangıçta ücretli bir çalışan olarak cemiyette yer alırken sonradan İttihatçılığı benimsedi. Cemiyet içinde oluşan "mesleki temsilciler" grubunda Kara Kemal ve Ali İhsan (İloğlu) ile birlikte yer aldı. Esnaf Odaları Mümessilliği, Anadolu Vilayetleri Müfettişliği gibi görevler üstlendi, müfettişlik görevi sayesinde Anadolu'yu gezme, Anadolu insanını tanıma fırsatı buldu. İlk öyküsü 1908'de *Tanin*'de yayımlanan Memduh Şevket, TBMM'nin kurulmasıyla Anadolu'ya geçti. 15 Aralık 1924 ile 1 Eylül 1925 arasında otuz sekiz sayı yayımlanıp Takrir-i Sükûn Kanunu ile kapatılan *Meslek* gazetesinde hikâyeleri, *Miras* romanı ve karikatürleri yayımlandı. Bu dönemde karikatürleri nedeniyle takibata da uğradı. Sonraki yıllarda Tahran ve Kabil'de büyükelçilik görevlerinde bulundu, bu iki görev arasında 1931-1933 yıllarında Elazığ milletvekilliği yaptı. Kabil büyükelçiliğinden affını isteyip Türkiye'ye döndükten sonra da Bilecik milletvekili olarak 1941-1950 arasında TBMM'de bulundu. İkinci Dünya Savaşı'nın en zorlu yıllarında (1942-1945) CHP Genel Sekreterliği görevini üstlenen Esendal, 16 Mayıs 1952'de Ankara'da vefat etti.

M.Ş., M.Ş.E., M. Oğulcuk, Mustafa Memduh, Mustafa Yalınkat, Meşe gibi müstearlar kullanan Esendal'ın ilk romanı *Ayaşlı ile Kiracıları* 1934'te yayımlandı, 1946'da CHP Armağanı'na layık görüldü. 1946 yılında *Hikâyeler / Birinci Kitap* ve *Hikâyeler / İkinci Kitap* adlarıyla iki öykü kitabı da yayımlayan Esendal'ın mektupları, anıları ve birçok öykü kitabı ölümünün ardından kitaplaştı.

Romanları: *Ayaşlı ile Kiracıları* (1934), *Vassaf Bey* (1983), *Miras* (1983). Öyküleri: *Hikâyeler / Birinci Kitap* (1946, daha sonra *Otlakçı* olarak 1958), *Hikâyeler / İkinci Kitap* (1946, daha sonra *Mendil Altında* olarak 1958), *Temiz Sevgiler* (1965), *Ev Ona Yakıştı* (1971), *Sahan Külbastısı* (1983), *Veysel Çavuş* (1984), *Bir Kucak Çiçek* (1984), *Hava Parası* (1984), *İhtiyar Çilingir* (1984), *Bizim Nesibe* (1985), *Kelepir* (1986), *Gödeli Mehmet* (1986), *Güllüce Bağları Yolunda* (1992), *Gönül Kaçanı Kovalar* (1993), *Mutlu Bir Son* (2005). Diğer kitapları: *Tahran Anıları ve Düşsel Yazılar* (1998), *Kızıma Mektuplar* (2001), *Oğullarıma Mektuplar* (2003).

İÇİNDEKİLER

ESENDAL'IN ÖYKÜLERİNİ YAYIMLARKEN 7

ÖNSÖZ

ALELADENİN İÇİNDEKİ CEVHERİ GÖRMEK:

ESENDAL'IN ÖYKÜLERİ

BEHÇET ÇELİK 11

Bu Yollar Uzar

İane 23 / *Bir mübahase* 31 / *Mebus olursa* 39
Dedikler 45 / *Şimdilik dursun!* 49 / *İnsafsız* 55
Avrupa 59 / *Çölde* 65 / *Çaya giderken* 71
Aptal, sen de! 77 / *Tövbeler olsun* 83 / *Ölü* 89
Uğursuzluk 95 / *İhtiyar kadın* 103 / *Bir akşamüstü* 107
Sahan külbastısı 117 / *Kurt masalı* 123
Bu yollar uzar 127 / *Karısının kocası* 131

ESENDAL'IN ÖYKÜLERİNİ YAYIMLARKEN

Memduh Şevket Esendal'ın hayli uzun bir yazı hayatı olmasına (1908-1952) ve üç yüzün üstünde öykü yazmasına rağmen sağlığında sadece iki öykü kitabı yayımlanmıştır: *Hikâyeler/ Birinci Kitap* ve *Hikâyeler/ İkinci Kitap*. Her ikisi de 1946'da yayımlanan bu iki kitapta bir yayıncı etiketi yoktur, sadece yayımlandığı matbaa yazılıdır. Bir mektubunda "Bereket versin bu kitapları ucuza mal etmiştik," diye yazmasından anlıyoruz ki bu kitapları kendisi yayımlamıştır. Bu iki kitabın künye sayfalarında bir de "meşe palamudu" çizimi yer alır, muhtemelen yazarın kendi çizimidir. Bununla zaman zaman kullandığı "Meşe" müstearına gönderme yapmış olması yüksek ihtimaldir.

Bu iki öykü kitabı Esendal'ın vefatının ardından Dost Yayınları tarafından 1958'te yeniden yayımlanmıştır. İlginç bir yeniden basımdır, kitapların iç baskıları ilk baskıların birebir aynısıdır, ancak kitaplara sert kapak takmış ve önceki baskılardaki künye sayfaları çıkartılarak yerlerine yeni künye sayfaları eklemiştir. *Birinci Kitap*, bu baskıda *Otlakçı*, *İkinci Kitap* da *Mendil Altında* adını almıştır.

Öykü kitaplarının bir sonraki baskıları da yine iki cilt olarak Dost Yayınları tarafından yapılmış, bu baskıda önceki baskılar-

da bulunmayan öyküler de eklenmiştir. Tahir Alangu'nun yayıma hazırladığı, ağırlıklı olarak *Birinci Kitap*'taki öyküleri içeren cilt 1965'te *Temiz Sevgiler*, *İkinci Kitap*'taki öyküler de 1971'de *Ev Ona Yakıştı* başlığıyla yayımlanmıştır. Tahir Alangu *Temiz Sevgiler*'in önsözünde Esendal'ın öykülerini üç cilt yayımlamayı planladıklarını belirtir, bunu Salim Şengil de anılarında yineler. Ancak üçüncü cilt yayımlanmamıştır ya da yayımlanamamıştır.

Esendal'ın 1965 ve 1971'de Türkiyeli okurun önüne çıkan öykü derlemeleri ne yazık ki hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Sadık Şengil, sonraki yıllarda elinde *Ev Ona Yakıştı*'dan çok sayıda bulunmasına karşın Esendal'ın öykülerini üç cilt olarak yayımlamaları için dönemin önde gelen iki yayıncısıyla Oğuz Akkan (Cem Yayınları) ve Erdal Öz'le (Can Yayınları) görüşüğünü, ama her ikisinin de böyle bir yatırıma girişmek istemediklerini belirtiyor *Anılarda Kalan Portreler*'de. Bununla birlikte, hak ettiği ilgiyi görmemiş olsa da, *Temiz Sevgiler* ve *Ev Ona Yakıştı*'nın yayımlanması 60'lı ve 70'li yıllarda yazmaya, yayımlamaya başlayan öykücülerimizin Esendal'ı tanımalarına ve hayranlık duymalarına vesile olmuştur.

Birinci Kitap (Otlakçı) ve *İkinci Kitap'ın (Mendil Altında)* ardından, Esendal'ın okurun karşısına *Temiz Sevgiler* ve *Ev Ona Yakıştı* başlıklı kitaplarında çıkan öykülerin bir araya getirildiği bu cildi yayımlamayı uygun gördük. *Bu Yollar Uzar*'da bir araya getirdiğimiz öyküler, bu iki ciltte yer alan, ilk baskıda bulunmayan öykülerden oluşuyor. Esendal'ın öyküleri üzerinde yeniden çalıştığı, kimi öykülerinin birden çok versiyonu bulunduğu bilinir. Biz bu derlemede *Temiz Sevgiler* ve *Ev Ona Yakıştı*'da yer verilmiş olmalarına rağmen, başka/yakın versiyonları *Otlakçı* ve *Mendil Altında*'da yayımlanmış olan "Temiz Sevgiler" (*Mendil Altında*'da "El Malının Tasası"), "Bir Mektup ve Cevabı" (*Mendil Altında*'da "Saide") öykülerine yer vermedik. "Bir Mektup ve Cevabı" ile "Saide" son bölümleri dışında büyük ölçüde aynıdır, farklı olan kısım İletişim Yayınları'ndan yayımladığımız *Mendil Altında*'da "Saide" öyküsünde bir dipnotla açıklanmıştır. Yine birbirine çok benzer olan iki öykü

“İane” ve “Gevenli Hacı” öyküleridir. “Gevenli Hacı” *İkinci Kitap*’ta (*Mendil Altında*’da); “İane” ise *Temiz Sevgiler*’de yayımlanmıştır. Bu iki öyküde anlatılan olaylar çok büyük oranda aynı olmakla beraber, anlatıcılar farklıdır; “İane” birinci tekil, “Gevenli Hacı” üçüncü tekil kişinin ağzından anlatılır. Esendal’ın bir öyküyü farklı iki anlatıcının ağzından nasıl anlattığının görülebilmesi için “İane”ye bu ciltte yer vermeyi uygun gördük.

Ayaşlı ile Kiracıları’nda olduğu gibi öykü kitaplarında da Esendal’ın dil ve imlasını büyük ölçüde koruduk. Esendal’ın yeğlediği söyleyişleri de değiştirmedığımızı ekleyelim. İlk baskıdaki imlayı korumakla beraber birbiriyle çelişen imlalar kullanıldığında aralarında bugün yerleşmiş olanlar varsa bunları metinlerin tamamına işlemeyi uygun gördük. Kelimelerin ve imlanın Esendal’ın yazıp yayımladığı biçimlerini yeğlememizin nedeni yazarın ve dönemin sesini daha iyi işitmemizi sağlayacağını düşünmemizden ötürü. Fikir hayatında ve eserlerinde halkçılığın önemli yer tuttuğunu düşündüğümüz yazarın kimi kelimelerin nispeten daha yerel söylenişlerini yazılı dile olduğu gibi taşımış olmasının bilinçli bir tercih olduğunu düşünüyoruz.

Beri yandan koruduğumuz imlalar Esendal’ın öykülerinin yazılıp yayımlandığı yılların yaygın, yerleşik imlasıdır ve uzun yıllar boyunca da devam etmiş uygulamalardır. Kelimeler, sadece işaret edilen şeyin anlamını bize taşımaz, tınısıyla, imlasıyla, yanına aldığı ya da almadığı, bittiği ya da ayrıldığı ekleriyle daha geniş alanlara açılan bir dünya da yaratır. Esendal’ın yeğlediği kelime ve imlanın bugünün yerleşik ve yaygın kurallarına uygun olarak revize edilmesi bizce öykü ya da romanda yaratılan ve sunulan evrenin de bir ölçüde törpülenmesi anlamına geleceği için ilk baskıdaki uygulamalara sadık kalmayı seçtik.

Bu Yollar Uzar

İane

- Ağa! Seni candarma istiyor, dediler.
- Nesi varmış ki? Gelsin bakalım! dedik. Geldi; bizim eski candarmalardan biri.
- Hayrolsun, ne var? dedim.
- Seni kumandan istiyor! diye cevap verdi.
- Hangi kumandan?
- Bizim yüzbaşı; bölüm kumandanı! dedi.
- Ne iş varmış ki?.. Hadi varalım. Dedik ve kalkıp kumandanın olduğu yere gittik.
- Selâm verdim, cevap yok. Masanın başında kâğıt okuyor; delikanlı bir adam. Ayakta dikildik.
- Okudu, okudu bitirdi, bizi gördü:
- Senin adın nedir? diye sordu.
- Adımızı dedik.
- Sen falan köyden misin?
- Evet.
- Senin yanında asker kaçakları varmış?
- Yoktur efendim... Kerem buyur diyeyim... Diyecektim, dinlemedi.

– Yok mudur? dedi, sen şimdi anlarsın... Recep Çavuş! diye bağırdı.

– Beyefendi, biz bu adamlara haber verdik, diyecek olduk.

– Suss! diye sözü kesti. Zaten bu milletin kanını emen hep sizin gibi mütegalibe değil mi? Ne kadar böyle mütegalibe eşraf varsa kafasını koparmalı ki, bu millet kurtulsun. Recep Çavuş! diye tekrar ünledi.

Dışarı çıkıp da Recep Çavuş'u çağırarak olduk.

– Nereye? dedi.

– Recep Çavuş'u...

– Senin ne üstüne vazife? Sen dur yerinde bakalım, dedi. Bir de dik dik suratımdan aşağı baktı. Masanın üstünde çan var. Onu zıngırdattı, zıngırdattı. “Recep Çavuş!” diye çağır-
dı. Gelen, giden yok. Kendi seğırtti kapıya;

– Recep Çavuş! diye çağırıldı. Aşağıdan nöbetçi cevap verdi:

– Efendim, namaza getti.

– Yok mu orada kimse? diye sordu.

– Yok efendim.

– Hasan nereye gitti?

– Eve gitti efendim. Kızdı:

– Allah topunuzun belâsını versin. Bak oradan, Halil kah-
vede mi? Birini görürsen çağır gelsin.

– Peki efendim.

Dönüp geldi, yerine oturdu. Benim yüzüme baktığı yok. Biz, ayakta dikilip duruyoruz. Kâğıt okur gibi durdu. Şunu bunu karıştırdı. Suratıma bakmıyarak:

– Otur oraya, otur... dedi. Oturduk. Acaba ne yapacak ki? Dama mı tükacak? Bir yol yalımını alsam!

Bir cıgara sardı. Seğırttim, ateşini verdim. Yaktı. Yine ses yok. Kâğıda bakıp bakıp duruyordu. Bir ara:

– Bugüne kadar bu kaçakları yanında besliyorsun da, ma-
demki doğru adamdın, niye gelip hükümete haber vermi-
yorsun? dedi.

– Verdik beyim, zatınız burada yoktunuz. Hepsini kumandana getirdik, bize ekini bunlar yoldu da. Sözüm ona Hristiyan'dır, zarar etmez, işlerini bitirsinler dedi idi hani... Ne bileyim beyim?.. Üç tanesi hazırda duruyor, biri davara gidiyor, yamak gibi. Üç tanesi de bizim orada...

– Haber verdiğin ne malüm? Bak reis yine tezkere yazıyor.

– Efendim, şube reisi de zatınız gibi yenidir. O zaman yoktu. Kâtip Tefvik Efendi bilir. Sizin bölük emini de bilir. O zaman adam yoktu hani! Bizim hızar ustası bunları Eskişehir'den getirdi. Eh, yaşları ufak, getirdik gösterdik, bir şey demediler, bizim uşaklar da askerde; biz de sayenizde çoluk çocuk geçindereceğiz. Biraz mal, davarımız da var. İşimiz yirmi kişi ile dönmezdi. Eh, bugün böyle oldu ne dersin?

– Ben karışmam, gider şube reisine derdini anlattırın.

– Sen bilirsin beyim, sen emredersen varıp hepsini getirir gelirim!

Cevap yok. Biraz da yavaşladı ya! Recep Çavuş'un da geldiği yok. Oturduk, oturduk. Sonra sormaya başladı:

– Sizin köy çok uzak mı?

– Deh şurda, yarım saat çekmez.

– Orada av bulunur mu?

Kumandan birazcık yavaşladı. Bir cıgara daha yakacak oldu, seğırttik, mangaldan ateş verdik, bir cıgara da bize verdi. Ve:

– Siz köylülere zulmediyorsunuz, zulüm, dedi. Böyle olmaz; bu mütegalibelikten vazgeçmeli!

Mütegalibelik ne ettik? Bunu da anlayamadık ya! Ne etsek de bundan kurtulsak, bunu hiç diyen yok! Bu kadar fakir fukara bizim yüzümüzden geçinir, dua eder. Biz babadan, dededen böyle görmüşüz, kapımız kapanmaz. Biri de çıksın da “Bize de şunu etti, on paramızı yedi” desin. Ama doğruyu desek olmaz. Gücenirler...

– Sayenizde inşallah kurtuluruz, dedik. Bir şey demedi. Ben:

– Biz köylü adamlarız, konuşmayı bilmeyiz. Bir kusurumuz olursa görmeyiniz! dedim.

– Yok, dedi, senin zararın yok ya, lâkin bir kardeşin var. O çok yalancı; ben daha geleli iki hafta oldu, bizim Geçit Karakolu'na odun verecekti, hâlâ verecek!

– Yıktırdık beyim, onbaşı bir araba bulur, çektiririz, demişti de... Sonra biz kendi arabamızla çektirdik.

– Şimdi odun karakola gitti mi?

– Gitti beyim gitti, hiç merak etme. Ben dedim ama o inanmadı, önündeki telefonu çevirdi, yine çevirdi. Cevap gelince konuşmaya başladı:

– Ver karakol kumandanını... Hangi köye gitti? Canım size kırk defa tembih ettim, benim haberim olmadan bir yere gitmeyecekti; ne halt ediyorsunuz!.. Dinle, hayvan herif! Bir daha kim yaparsa gözünü patlatırım, anladın mı? Dinle! Oraya odun getirdiler mi?.. Ha?.. Kaç araba?.. Canım nasıl cevap veriyorsun? Dört mü, beş mi?.. Canım senden başkası yok mu orada?.. Ulan nereye gidiyorsunuz?.. Ne edepsiz heriflersiniz? O kumandan olacak herif ne halt etmeğe gitti?.. Ne?.. Davar mı geçiyormuş?.. Ne davarı?.. Ulan! Tüccar mısınız, candarma mısınız? Ne Allahın belâsısınız anlamadık ki... Ne davarıymış o?.. Satıyorlar mı?.. Ha?.. Olursa, iki tane de benim için alsın, göndersin, anladın mı? Ucuz olsun. Telefonu bıraktı. Bana dedi ki:

– Ucuz davar geçiriyorlarmış da. Burada muhacir mallarından yok mudur?

– Vardı ya, hep sattılar. Ama zatiâlin için olursa bizde de bulunur, dedim.

– Yok ısmarladık, bakalım kumandan baksın da. Sonra parası çok olur, veremeyiz.

– Canın sağ olsun, biz gönderelim de hora geçerse parası kolay.

Recep Çavuş geldi, topuk tepti. Kumandan ona darıldı: